

פרשת ויצא שנת תשפ"ו

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

ונדחה שוב אינו חוזר ונראה עיי"ש, והאדם שהיה נראה תחלה וכשחטא נדחה מקדושתו, איך יהיה חוזר ונראה עכ"ק, ותירצו המפ', די"ל דדוקא גבי בהמה דסופו לשחיטה ואמרינן דכל העומד לשחוט כשחוט דמי שפיר ס"ל דנדרים, משא"כ גבי אדם הגם דסוף אדם למות, מ"מ משום זה לא חשוב כמת משום דסופו לחזור ולחיות לתחיית המתים, וממילא ממנ"פ הוה כחי דאי אזלינן בתר השתא הרי חי הוא, אי אזלינן בתר סופו הרי סופו לחיות חיים הנצחיות, וממילא להכי אמרינן גבי אדם דאין דיחוי בבעלי חיים ושפיר מהני תשובה עכ"ד, אך כ"ז א"ש רק לגבי ישראל העומדים לתחיית המתים, משא"כ בבני נח דאין עומדים לתחיית המתים, לגבי דידהו אמרינן דאם נראו ונדחו אינם חוזרים ונראים, ולכן לא מהני תשובה לבני נח, עכ"ד האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג שליט"א.

ובספר ייטב פנים מאמר שוב אשיב (אות ד') כתב לתרץ, דקיי"ל במסכת זבחים (דף י"ב.) לילה לאו מחוסר זמן, וכל שבאותו יום ואותו מעת לעת לא הוי דיחוי, ואיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ו.) דיומו של הקב"ה אלף שנה, א"כ שפיר מהני תשובה, דהוי ליה באותו יום, ואין להקשות מקרבנות הקרבים להקב"ה ואמרינן בהו דיחוי, הא לא קשיא, דהתורה ניתנה לנו בבחינת זמנים ומועדים וכל דיני שבתות וימים טובים נופלים תחת הזמן דידן, ולכן בקרבן נקטינן בתר יומא דידן והוי דיחוי, אבל גבי תשובה שאני, דהרי תשובה קדמה לעולם כדאיתא במסכת פסחים (דף נ"ד.), והוה למעלה מן הזמן, על כן חושבים אצלה יומו של הקב"ה והוה הכל באותו יום, וזהו ביאור הכתוב בתהלים (פרק צ-א) תשב אנוש עד דכא, ולכאורה קשה הא הוי ליה דיחוי, ולכן קאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול, ובאותו יום לא הוי ליה דיחוי עכ"ד, ולפי"ז י"ל דגם לב"נ מהני תשובה.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא בבראשית רבה (פרשה א-ד), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי ועירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה') ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני: ואיתא במדרש רבה (פרשה ע"ט), וכל ההוא ליליא הוה צווח לה רחל והיא עניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר לה מה רמייתא בת רמאה, לאו בליליא הוה קרינא רחל ואת ענית לי, אמרה ליה אית ספר דלית ליה תלמידים, לא כך היה צווח לך אבוך עשו ואת ענית ליה עיי"ש.

ובדעת זקנים מבעלי התוספות הביא משם המדרש, דכל הלילה היתה עושה עצמה כרחל מתוך שלשה סימנים שמסרה לה רחל, נדה וחלה והדלקת הנר כמו שמסרין יעקב לרחל וכו', וכל הלילה היו משוררין אותן הקרואין הא לייא הא לייא, ולמחר כשראה שהיא לאה אמר בודאי זהו שהיו משוררין הא לייא שהיו מרמזין לי שהיא לאה, ואמר לה רמאיתא בת רמאי, בלילה קראתי לך רחל וענית לי, השתא קרינא לך לאה וענית לי, אמרה לו גבר דלית ליה תלמידיו, מינך ילפית, אבוך קרא לך עשיו וענית ליה, קרא לך יעקב וענית ליה וכו' עיי"ש, ובספר משנת רבי אליעזר העיר, וכי בשביל שהוא עשה שלא כדין לכך גם היא עשתה גם כן שלא כדין.

והנבס"ד, דבפרשת תולדות (פרשה כ"ה-ל"א) עה"פ ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי, פירש"י, לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה, והוא במדרש רבה (פרשה ס"ג-י"ג), מה ראה אבינו יעקב שמסר נפשו על הבכורה, דתנינן בזבחים (דף ק"ב:) עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורים, משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בבכונים, אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה עיי"ש, ולכאורה למה הוכרח למסור נפשו לקנות הבכורה ממנו, והלא יותר טוב היה ראוי למסור נפשו להחזירנו למוטב שישוב בתשובה ויהא ראוי לעבודה.

אך י"ל, דאיתא במדרש תנחומא פרשת האזינו (סי' ד') ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים, עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל, תלמוד לומר אליך ולא לאומה מעכו"ם עיי"ש, וכיון דלב"נ לא מהני תשובה, לכן היה מוכרח יעקב למסור נפשו על הבכורה.

וכ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג שליט"א (פרשת נח שנת תשע"ד) אמר לבאר הטעם דלגבי ב"נ לא מהני תשובה, דבספר כתנות אור (פרשת נצבים) הקשה, דהאיך מהני תשובה שיתקרב החוטא להקב"ה, הלא קיי"ל במסכת פסחים (דף ע"ג:), דכל הנראה

נשיאת כפים בלתי הישראלים המתברכים, ממילא גם הם בכלל המצוה עיי"ש].

וי"ל דיעקב סבר דאף שהאשה אינה מצווה על פו"ר, מ"מ כיון שמסייעת לאישה לקיים המצוה הוי בכלל המצוה, על כן אין לה להתעכב מלקיים מצוה זו של סיוע לאיש לקיים מצות פו"ר בשביל אחותה הבכירה, ומה"ט לא חשש יעקב להקדים הצעירה לפני הבכירה דבכה"ג אמרינן זריזין מקדימין למצות.

אלא שכבר דנו המפרשים אם בנ נח מצווה על מצות פריה ורביה, ואם אמרינן דב"נ אינו מצווה על מצות פו"ר, א"כ אצל יעקב שהיה עדיין תורת ב"נ עליו לא היה שייך כל האמור, דשוב י"ל שיש לה להמתין מפני כבוד אחותה הגדולה, כיון שאינן בכלל המצוה, וזהו מה שאמר לו לבן לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה, היינו שבמקומינו הוכרעה ההלכה דב"נ אינו מצווה על מצות פו"ר, ולכן לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ב), איתמר, היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה, ריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, ריו"ח אמר קיים פריה ורביה דהא הוה ליה, ור"ל אמר לא קיים פריה ורביה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואזדו לטעמייהו, דאיתמר היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, ריו"ח אמר אין לו בכור לנחלה דהא הוה ליה ראשית אונו, ור"ל אמר יש לו בכור לנחלה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וצריכא, דאי אשמעינן בההיא קמייתא, בההיא קאמר ריו"ח משום דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו, אבל לענין נחלה דלאו בני נחלה נינהו אימא מודי ליה לר"ל וכו'.

והקשו התוס' (ד"ה בני), מהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט:), כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה, ופריך והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתם פרו ורבו, ונשנית בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, לישראל נאמרה ולא לבני נח, ומשני ההוא לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ולכן נשנית בסיני ולא למצות פו"ר עיי"ש, ומשמע דב"נ לאו בני פו"ר נינהו, והאיך קאמר ריו"ח דב"נ בני פו"ר נינהו עכ"ק התוס' עיי"ש.

ותירץ בספר פרדס דוד (פרשת נח), דלכאורה קשה ג"כ לדעת הסמ"ג (מובא במל"מ פ"י בה' מלכים) דס"ל דב"נ מצווים בפו"ר, הא מש"ס דסנהדרין מוכח דאינן מצווין, אך י"ל דלכאורה קשה מאי פריך והרי פו"ר דפשיטא ליה דב"נ אינן מצווין על פו"ר, משום דלא נמנה בהדי הו' מצות, מהא דאיתא בסנהדרין (שם) אמר ריו"ח עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם, ופריך וליחשבה גבי שבע מצות, ומשני למ"ד לנו מורשה ולא להם מיגזל קא גזיל ליה והוי בכלל גזל, ולמ"ד מאורסה דינו כנערה המאורסה והוי בכלל עריות עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דדרשינן סמוכין ולפי"ז י"ל דתשובה קודמת לבריאת העולם, ולפי"ז יש לתרץ קושיית המפ' דלכן לא אמרינן נראה ונדחה אינו חוזר ונראה כמש"כ הייטב פנים, ולפי"ז י"ל דגם לב"נ מהני תשובה, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז י"ל דתשובה לא קדמה לבריאת העולם, והטעם דלא אמרינן נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, משום דלגבי אדם לא אמרינן דיחוי כיון דסופו לחזור ולחיות לתחיית המתים, וכיון דתחיית המתים לא שייך גבי בן נח, ולכן אמרינן דלגבי ב"נ לא מהני תשובה.

והנה לבן אמר ליעקב לא יעשה כן במקומינו לתת הבכירה לפני הצעירה, ודקדק בספר בנין דוד (אות ל"א) על מה שאמר במקומינו עיי"ש, ובספר יציב פתגם כתב, דהנה כבר הקשו המפ' על יעקב עצמו מפני מה לא הקפיד בכך ורצה ליקח רחל הצעירה קודם נישואי לאה הבכירה, וי"ל דבשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס"י קל"ו) האריך לדון בהך דינא דלא יעשה כן במקומינו אם זה שייך גם באחים, ויש שכתבו דדוקא צעירה לפני הבכירה היא דיש למנוע כיון דנשים אינן מצוות על מצוות פו"ר יש לה להמתין מפני כבוד אחותה הגדולה, משא"כ בבנים כיון שכל אחד לעצמו מצווה על מצות פו"ר מהיכי תיתי שישב בטל ממצוותו ויתעכב בשביל אחיו הגדול עיי"ש.

ובשו"ע אבהע"ז (ס"א א' סעיף י"ג) כתב המחבר, אשה אינה מצווה על פו"ר, וכתב הרמ"א יש אומרים דלא תעמוד בלא איש משום חשדא עיי"ש, ובבאר היטב הקשה מהא דכתב הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פכ"א הל' כ"ז) דרשות לאשה שלא תנשא לעולם או תנשא לסריס עיי"ש, והברכי יוסף על אבהע"ז (ס"א א' סט"ז) האריך בזה, והביא מש"כ בשו"ת הר"ן (שאלה ל"ב) בענין אם אשה נדרה לאסור על עצמה להתקדש, וכתב הר"ן וז"ל, אמנם מצאתי בתשובת שאלה לרב ר' דן ז"ל דאמר, דאע"ג דקיי"ל דאתתא לא מיפקדא אפו"ר, אומר אני דאפ"ה אית לה מצוה אע"ג דאינה מצווה ועושה, וכיון דאית לה נמי מצוה קלה נראה להתירה אפילו על דעת רבים ולא אמרינן אפילו על דעת רבים אין לו הפרה אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה אפילו היתרא לא בעי עיי"ש בר"ן מה שהאריך בזה.

ואיתא במסכת קידושין (מ"א.) האשה מתקדשת בה ובשלוחה, ופריך השתא בה מקדשא שלוחה מיבעי, ומשני מצוה בה יותר מבשלוחה, וכתב הר"ן (דף ט"ז: מדפי הרי"ף), ואפ"ה אשמעינן מתניתין דמצוה בה יותר מבשלוחה, דאע"ג דאשה אינה מצווה על פו"ר, מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו עכ"ל, ומבואר מדבריו דכיון דהבעל אי אפשר לקיים המצוה רק באופן שגם אחרים משתתפים אתו, רמיא המצוה גם על האשה לסייע לו שיהא בידו לקיים המצוה.

[ועיין בספר הפלאה עמ"ס כתובות (דף כ"ד:) שכתב לחדש, דמצות ברכת כהנים מוטל גם על הישראלים, שמצוים להתברך מפי הכהנים, מאחר ואי אפשר לכהנים לקיים מצות

אך י"ל, דהרמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פ"ב-ה"ג) כתב, האדם אעפ"י שנאמר בו ויהי האדם לנפש חיה, אינו מכלל מיני חיה בעלת פרסה לפיכך אינו בלא תעשה, והאוכל מבשר האדם או מחלבו בין מן החי ובין מן המת אינו לוקה, אבל אסור הוא בעשה, שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן זאת החיה אשר תאכלו, הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו, ולאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל, ולפימ"ש בשאג"א החדשות (ס"ו) דבאיסור עשה לא בעינן שיהא ממשקה ישראל עיי"ש, ולפי"ז שפיר חל הקדושה על יצחק.

ולכאורה י"ל הטעם לחלק ולומר דרק באיסור לאו בעינן שיהא ממשקה ישראל ולא באיסור עשה, דנודע פלוגתת הראשונים אי ל"ת חמור מעשה או עשה חמור מל"ת, דאיתא במסכת יבמות (דף ז'), אטו עשה דדחי את ל"ת לאו ל"ת חמור מיניה וכו' עיי"ש, מבואר דל"ת חמור מעשה, אך הרמב"ן עה"ת פרשת יתרו (פרשה כ-ח) כתב, דעשה חמור מל"ת, דעשה הוא מאהבה ול"ת מיראה ולכן אמרינן עשה דוחה ל"ת עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאי ס"ל דל"ת חמור מעשה, שפיר יש לחלק ולומר דרק באיסור לאו בעינן שיהא ממשקה ישראל ולא באיסור עשה, אך אי ס"ל דעשה חמור מל"ת, אז אמרינן דגם באיסור עשה בעינן שיהא ממשקה ישראל, וכה"ג כתב בספר שו"ת אבני ציון (ח"ג סי' ב' אות ג'), דאי ס"ל עשה חמור מל"ת ליכא למימר כדברי התוס' במסכת מנחות (דף ס"ח.) ד"ה והא, דמשום איסור עשה לא גזרו רבנן, דאדרבה הא עשה הוא חמור מל"ת, עיי"ש שמיישב בזה סתירת התוס' דבמסכת מנחות (דף ה:) ד"ה האיר כתבו דאף משום עשה גזרו רבנן עיי"ש.

ולכאורה י"ל דזה אי עשה חמור מל"ת או ל"ת חמור מעשה תליא אי ספד"א מה"ת לקולא או לחומרא, דהראשונים הקשו על הרמב"ם דס"ל דמה דקיי"ל ספד"א לחומרא הוא רק מדרבנן, אבל מה"ת כל ספיקא שריא, מהא דילפינן במסכת חולין (דף י"א.) מפסח ומפרה אדומה דאזלינן בתר רוב, ואם איתא דסד"א מה"ת לקולא, מה ראיא מייתינן לרובא, הא אפילו לא אזלינן בתר רוב הני שרי מכח ספק, דהא ספק טריפות נינהו, וכל ספק רחמנא שריא עכ"ק, עיין בר"ן מסכת קידושין (דף ל"ט) ובתשובת הר"ן סי' נ"א, וע"כ העלו האחרונים דהרמב"ם לא אמר ספד"א מה"ת לקולא אלא בל"ת אבל במ"ע לא, דכל מצוה על הוודאי נאמר ולא על הספק, לכן במל"ת כגון חלב וחזיר אמרינן חלב וחזיר וודאי הוא דלא תיכול הא ספק תאכל, אבל במ"ע הדבר להיפוך שמחוייב לאכול מצה וודאית וליטול אתרוג וודאי וכו', אבל בספק לא יצא ידי חובתו מחיובא דרמיא רחמנא עליה, כי כוונת התורה לקיים המצוה בוודאי, וכל זמן שלא קיימה בבירור לא נפטר עדיין מהחיוב, עיין בחו"ד (סי' ק"י) ריש קונטרס בית הספק עיי"ש, מבואר מזה דלהרמב"ם עשה חמור מל"ת, דבל"ת בספק אזלינן לקולא, ובעשה אזלינן לחומרא.

ולפי"מ דאיתא במסכת יבמות (דף ס"ג.), תניא, ר' אליעזר אומר כל מי שאין עוסק בפו"ר כאלו שופך דמים, שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתוב בתריה ואתם פרו ורבו עיי"ש, וא"כ י"ל דבאמת ב"נ מצווה על מצות פו"ר, והא דלא חשיב לה בכלל ז' מצות, משום דהוא בכלל שפיכת דמים, כמו דמשני גבי עכו"ם שעוסק בתורה, ועכצ"ל דהגמרא בסנהדרין ל"ל הך דרשא ומשו"ה פריך דמדלא מני בהדי ז' מצוות משמע דאינם מצווים, אך ביבמות דקאי לשיטת ריו"ח שפיר י"ל דב"נ מצווה על מצות פו"ר, והא דלא נמנה בכלל הז' מצות, משום דהוא בכלל רציחה הוא מדרשא דסמוכים הנ"ל עכ"ד.

היוצא לנו מזה דריו"ח ס"ל דדרשינן סמוכין, ולכן ס"ל דבן נח מצווה על מצות פו"ר, והא דלא חשבינן למצוה לחודיה, משום דנכלל בכלל שפיכת דמים, ור"ל ס"ל דלא דרשינן סמוכין ופו"ר לא נכלל בכלל שפיכת דמים, ואי אמרינן דב"נ מצווה על פו"ר הו"ל למימני לחודיה, וע"כ דב"נ אינו מצווה על פו"ר.

ולכן כשהתרעם יעקב על לאה לאמר רמאית בת רמאי, השיבתו ממך למדתי, שהרי אביך קרית לך עשיו וענית, וטעמא לפי שקנית את הבכורה, והטעם דקנית את הבכורה שלא יהא רשע זה עומד ומקריב, ולכאורה הלא יותר טוב היתה להחזירו למוטב ויעשה תשובה, ויהא ראוי לעבודה, וע"כ דלא מהני תשובה לב"נ, משום דהוי דיחוי, וע"כ דס"ל דתשובה לא קדמה לעולם דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז פו"ר לא הוי בכלל שפיכת דמים, וב"נ אינו מצווה על מצות פו"ר, ומעתה לא היה ראוי לך להקדים את הצעירה לפני הבכירה ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא ב' טעמים על שכהו עיני יצחק, (א) בבראשית רבה (פרשה ס"ה-ח) איתא, רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש, כדברי המדרש הנ"ל כדי שיטול יעקב את הברכות, (ב) כתב בספר בנין דוד (פאשת תולדות אות ס"ז) בשם הגליא רזא, דבשעה שאמר הקב"ה אל תשלח ירך אל הנער, קיטרג השטן שיקיים הקב"ה הגזירה שימות יצחק, ונתקיים בזה שכהו עיניו של יצחק, דסומא חשיב כמת כדאיתא במסכת נדרים (דף ס"ד:) עיי"ש.

ובספר תפארת הגרשוני (פרשת דברים) העיר, דהלא איתא במסכת מנחות (דף ה.) דבקרוב בעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל, והרי בשר אדם אסור באכילה, וא"כ לא חל הקדושה על יצחק, כיון דלא הוה ממשקה ישראל עיי"ש.

והפרי מגדים באורח חיים באשל אברהם (סי' י"ז סק"ב), ובמשבצות זהב (סי' ש"ה סק"ד), ובמשבצות זהב (סי' שד"ם סק"א), ובא"א (סי' תל"ג סק"י) ובספר תיבת גמא (פ' ורא) כתב, דאף לשיטת הרשב"א דספד"א מה"ת לחומרא, זה רק באיסור לאו, אבל בעשה אף להרשב"א אמרינן דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא עיי"ש, ולפי"ז הוה הל"ת חמור מעשה, דבלא תעשה אזלינן לחומרא ובעשה אזלינן לקולא, ולפי"ז אי ס"ל ספד"א לקולא וזהו רק לגבי הל"ת משא"כ לגבי העשה ספיקא לחומרא ע"כ דעשה חמור מל"ת, משא"כ אי ס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא וזהו רק לגבי הל"ת אבל לגבי העשה אמרינן ספיקא לקולא אז ע"כ הל"ת חמור מעשה.

ונודע מש"כ הרמב"ן (פרשת תולדות כ"ו-ה) הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידיה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, ועמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל עיי"ש, ומן הטעם הזה איתא (בזוהר חדש) מתה רחל בכניסתה לא"י כדי שלא יבוא יעקב לא"י עם שתי אחיות, וכן כתב הרמב"ן (ויהי מ"ח-ז).

ובהגדה של פסח בית אהרן (דף נ"ו) הביא דברי הרמב"ן הנ"ל וכתב, ויש להוסיף נופך, דאף שדעתו של יעקב היתה לחזור לארץ ישראל, מכל מקום היה דינו כמו כהן שנשא אלמנה, ואחר כך נעשה כהן גדול שאין צריך לגרשה, והכא נמי אף דחזר לארץ ישראל היה מותר לקיימן, ועיין ברמב"ן (ויקרא י"ח-כ"ה) שכתב דבאמת מהאי טעמא מתה רחל כשבאה לארץ ישראל עיי"ש.

ולכאורה יש להקשות על זה, דהנה רשיו"ל כתב בפ' תולדות (כ"ה-ב) עה"פ מפרן ארם וז"ל, על שם ששני ארם היו, ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו פדן, לשון צמד בקר תרגום פדן תורין עכ"ל, והנה, אם ארם נהרים וארם צובה כבוש דוד, וספק אם הם מארץ ישראל, כי תליא בפלוגתא אם כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לא כדאיתא בגיטין (ז' ע"ב), וא"כ תקשה היאך נשא שם יעקב שתי אחיות, דילמא מארץ ישראל הם.

אך י"ל דתליא בפלוגתא הרשב"א בתורת הבית (ד' א' דף ק"ב) והרמב"ם בהל' טומאת המת (פ"ט-ה"ב) אם ספיקא מן התורה לקולא או לחומרא, דלשיטת הרמב"ם דספיקא מה"ת לקולא, שפיר היה יכול לישא שם שתי אחיות ולא חטא בזה עכ"ד, הרי מזה דאי ס"ל ספיקא לקולא יש לומר כמש"כ הרמב"ן דבחוץ לארץ לא קיימו התורה ולכן נשא שם שתי אחיות.

ובזה יבואר המדרש, דיעקב בא בטענה אל לאה, שהיות והיא רמתה אותו ונשאה, שוב אינו יכול לישא את רחל, משום איסור שתי אחיות, ועי"ז ענתה לאה ואמרה אביך קרא לך יעקב וענית קרא לך עשיו וענית, ולקחת הברכות בערמה, והטעם דלקחת הברכות דאתה סובר דלכן כהו עיני יצחק, דאי"ל דלכן כהו עיניו בשביל שלא נשחט ולהשקיש טענת השטן, משום דס"ל דגם באיסור עשה איכא פסול ממשקה ישראל, דס"ל עשה חמור מל"ת, משום דספיקא דאורייתא לקולא, ומעתה יש לומר כמש"כ הרמב"ן דבחוץ לארץ לא קיימו התורה, וממילא ליכא אצלנו איסור שתי אחיות ודו"ק.

(ג) עוי"ל, דבפ' תולדות (כ"ה-ל"א) עה"פ ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי, פירש"י לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה, והוא במדרש רבה (פרשה ס"ג-ל"ג), מה ראה אבינו יעקב שמסר נפשו על הבכורה, דתנינן בזבחים (דף ק"ב:) עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורים, משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בבכנים, אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה.

ובספר פלח הרימון (אופן י') כתב, דזה דמסר יעקב אבינו נפשו על הבכורה הוא, כיון דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ובספר יד יוסף (פרשת אמור) כתב הנפמ"נ אי כהנים הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, דאי ס"ל דהוה שלוחי דרחמנא צריך שיהיה הכהן צדיק במעשיו בלתי שמץ פסול, דכך דרכו של הקב"ה דשלוחו מלאך ה' צבקות, אבל אי ס"ל דהוה שלוחי דידן והאדם עושה שליחותו בכל אדם, אז ודאי כל כהן יכול להיות עומד ומקריב, ויעקב סבר דכהנים הוה שלוחי דרחמנא, וצריך שיהא המקריב צדיק במעשיו, ואיך יעמוד עשו הרשע להקריב, לפיכך מסר נפשו על הבכורה עיי"ש.

ובספר מגדול דוד (פרשת וישלח) פירש עפי"ז מה דכתיב במלאכי (פרשה ב-ו) כי שפתי כהן ישמרו דעת רצ"ל שישמור כל מצוות התורה, ועוד זאת ותורה יבקשו מפיהו שצריך ג"כ שיהא ת"ח ולמדן, ומפרש הכתוב הטעם כי מלאך ה' צבקות הוא רצ"ל דהוי שלוחי דשמיא, ולכן צריך שיהא יר"ש מרבים עיי"ש. ובשו"ת חת"ס חחו"מ (סי' קפ"ב), ובספר חידושי חתם סופר עמ"ס נדרים (דף ל"ה:) כתב לבאר בנבואת מלאכי הנביא (מלאכי א-ב) אחר שהרבה להוכיח שמקריב את הפסח והגזול הקריבהו נא לפחתך, שוב סיים בשבחו של אהרן הכהן ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה"צ הוא, וכתב החת"ס וז"ל, הואיל והפסוק המשיל הקרבנות לקרבן פחה ושר מושל, הנה נחזי אנן, המקריב לפחה בהמה בחייה שלימה, בוודאי אינו ראוי להקריב בעלת מום וכדי בזיון, אך אם הוא שוחט בהמה בביתו ומנחתה לנתחים, ומקריב הנתחים לפני הפחה, שוב אין היכר אם היה מבעלת מום או מתמימה, רק שהבשר יהיה שמן ומהודר.

ונבוא אל המכוון, דלדינא קיי"ל הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, נמצא המקריב קרבן, מוסר הבהמה שלימה להקב"ה, ונותנו לשליחו ולטבחיו שהוא הכהן, ויערכנו לפני רבו ית"ש, ונמצא הקרבן הוא הבהמה בשלימותה, ואם מקריב בעלת מום נאמר הקריבהו נא לפחתך, אך ישראל הוה סבירא להו כהני שלוחי דידן, וחושב שהכהן הוא הטבח שלו, ויפשיט וינתח וירחוף הקרב והכרעים הכל בשליחותו של בעל הבית, ושוב מקריב להקב"ה הנתחים המופשטים והנרצצים, ואין היכר בין בעלת מום לתם, ואין כאן משום הקריבהו נא לפחתך, אך לעומת זה יש כאן בזיון התורה, כי היתכן אותו שבט חסידיו שבחר בהם הקב"ה לבקש תורה מפייהם, ויורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל, הם יהיו עבד לעם הזה להפשט וניתוח בהמתם וכדי בזיון, וע"כ דהכהנים שלוחי דרחמנא נינהו, וא"כ הדר נימא הקריבהו נא לפחתך, והיינו דסיים קרא ותורה יבקשו מפיהו, דממילא מוכח כי מלאך ה"צ הוא, דמלאך פ"י שליח ה"צ (כלומר שלוחא דרחמנא) ולא מלאך ושליח דידן, וא"כ שייך מעתה הקריבהו נא לפחתך עכ"ד.

וּכְתַב בַּסֵּפֶר קֵב יִשְׂרָה (אִפְסֵי י"ב) דִּי"ל דְּזָה אֵי כְהָנִים הוּה שְׁלוּחֵי דְרַחֲמָנָא או שְׁלוּחֵי דִידָן, תְּלִיא בְּפִלּוּגְתָּת ר' יְהוּדָה ור' שְׁמַעוֹן אֵי דְרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, דְּהֵלָא כְּתִיב בְּפִרְשֵׁתָא אִמּוּר (פִּרְשָׁה כ"ב-כ) כָּל אִשָּׁר בּו מוֹם לֹא תִקְרִיבּוּ כִּי לֹא לִרְצוֹן יִהְיֶה לָכֶם, וְאִי ס"ל דְּרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא דְמִשּׁוּ"ה פִּסְלָה רַחֲמָנָא בַּהֲמָה בַּעֲלַת מוֹם דִּהִקְרִיבָהּ נָא לִפְתַּחְתָּךְ, ע"כ נִלְמּוּד מִזֶּה דְכַהֲנִים שְׁלוּחֵי דְרַחֲמָנָא נִינְהוּ, דַּל"כ לֹא שִׁיךְ לְמִימַר הֵךְ טַעמָא דִּהִקְרִיבָהּ נָא לִפְתַּחְתָּךְ וְכַמֶּשֶׁכּ הַחֲתָ"ס, וְכ"ז אֵי ס"ל דְּרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, אֲבָל אֵי ס"ל דֵּלָא דְרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, י"ל דְכַהֲנִים שְׁלוּחֵי דִידָן נִינְהוּ, דִּמָּה שְׁאִסְרָה תּוֹרָה בַּהֲמָה בַּעֲלַת מוֹם אִינוּ מִשּׁוּם הִקְרִיבָהּ נָא לִפְתַּחְתָּךְ דֵּלָא דְרִישׁ טַעמָא דְקָרָא, וְאִפִּילוּ לִיתָא לְטַעַם דִּהִקְרִיבּוּ י"ל דַּאֲסוּרָה, וּמִמִּילָא יִתְכֵן לּוֹמַר דְכַהֲנִים שְׁלוּחֵי דִידָן נִינְהוּ עכ"ד.

וְנוֹדַע קוּשִׁית הָעוֹלָם דִּהְיָאךְ נִשָּׂא יַעֲקֹב שְׁתֵּי אַחִיּוֹת, כִּיּוֹן דִּהֶאֱבֹת קִיּוּמוֹ כָּל הַתּוֹרָה עַד שְׁלָא נִיתְנָה, וּבַסֵּפֶר כֶּסֶף נִבְחַר (פ) וְיִשָּׁב) כְּתַב לִיִּישָׁב, עִפְיִמְש"כ הֶרְמִב"ן בְּפִרְשֵׁתָא אַחֲרֵי (י"ח-י"ח) עַה"פ וְאִשָּׁה אֵל אַחֻתָּהּ לֹא תִקַּח לְצִרּוֹר וְגו' וז"ל, וּבִכְאֵן יִפְרֹשׁ הַכְּתוּב טַעַם הָאִיסוּר, יֹאמַר שְׂאִינוּ רָאִי שְׁתִּקַּח אִשָּׁה אֵל אַחֻתָּהּ לְצִרּוֹר אוֹתָן זֶה לָזוֹ, כִּי הֵן רָאוּיּוֹת שֶׁתִּהְיֶינָה אוֹהֲבוֹת זֶה אֶת זֶה לֹא שֶׁתִּהְיֶינָה צִרוֹת עִכ"ל, וּלְפִי"ז י"ל דִּהִכָּא דְלִיכָא לְצִרּוֹר שְׂאִינָה צִרָה לְחִבְרָתָהּ שְׂרִי, וְא"כ אֲצִל רַחֵל וְלֵאָה לֹא הִיָּה שׁוּם חֲשֵׁשׁ שִׁהְיוּ צִרוֹת זֶל"ז, שֶׁהָרִי רַחֵל עֲצָמָה מִסֵּרָה הַסִּמְנִים לְלֵאָה כְּדֹאִיתָא בְּמַגִּילָה (י"ג), וּבִדְאִי שְׁלָא הִיתָה שְׂנֵאָה בִּינֵיהֶם, וְלִיכָא לְצִרּוֹר לְגַבִּיּוּהוּ, וּבִכָּה"ג שְׂרִי גַם ב' אַחִיּוֹת עִי"ש.

וּכְתַב בַּסֵּפֶר יוֹשֵׁב אַהֲלִים (פ' מִקֵּץ ופ' מִשְׁפָּטִים), דְּזָהוּ רַק לְמֵאָן דְּס"ל דְּרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, אִזּוּ יֵשׁ לּוֹמַר דִּהֲטַעַם דַּאֲסִרָה תּוֹרָה שְׁתֵּי אַחִיּוֹת הוּא מִשּׁוּם שְׁלָא הִיָּה צִרוֹת זֶה לָזוֹ, וְהִכָּא דֵּלָא שִׁיךְ הַטַּעַם לֹא שִׁיךְ הָאִיסוּר, מִשָּׂא"כ לְמֵאָן דְּס"ל דֵּלָא דְרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, אֵין לְחַלֵּק וְגַם הִכָּא שִׁי"ל דַּאֲוִהֲבוֹת זֶה אֶת זֶה, ג"כ יֵשׁ אִיסוּר דְּב' אַחִיּוֹת עִי"ש.

וּבִזָּה יְבוֹאֵר דְּבָרֵי הַמְדֻרֶּשׁ, דְּכֹאשֵׁר הִתְרַעַם יַעֲקֹב עַל לֵאָה עַל שֶׁהִצִּיגָה עֲצָמָה כְּרַחֵל, וְהִינּוּ דַחֲשֵׁשׁ שְׁנַכְשֵׁל בְּאִיסוּר שְׁתֵּי אַחִיּוֹת, עַל כֵּךְ הִשִּׁיבָהּ לּוֹ לֵאָה דַח"ו לֹא בָא מִכְשׁוֹל תַּחַת יָדָךְ, וְאִמְרָה אֲבִיךָ קָרָא לָךְ יַעֲקֹב וְעֵנִיתָ קָרָא לָךְ עֲשִׂי וְעֵנִית, מִשּׁוּם דְּקִנְיַת הַבְּכוֹרָה מִיד עָשׂוּ, יַעֲזֵן דְּס"ל דְכַהֲנִים שְׁלוּחֵי דְרַחֲמָנָא נִינְהוּ וְאֵין רִשְׁעָה זֶה כְּדֹאִי לְהִיָּת עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ, וּמִינָה דְּס"ל דְּרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא, וְלִכּוֹן מִמֶּךָ לְמִדְתֵּי שְׂאִין לִי לְחוּשׁ שְׁעִי"ז תִּיאֲסֹר עֲלֶיךָ רַחֵל, דְּכִיּוֹן דְּרַשְׁינָן טַעמָא דְקָרָא לִיכָא כֹּאן אִיסוּר דְּשְׁתֵּי אַחִיּוֹת, וּמַעֲתָה אֵין לָךְ מְקוֹם לְהִלִּין עַלִי וְדו"ק.

ד) עו"ל, עִפְיִמְש"כ בַּסֵּפֶר אֲמִירָה נַעֲזִמָּה (בְּפִרְשֵׁתוֹן), דְּשִׁפְרִי הוֹתֵר לִיעֲקֹב לְהַעֲרִים וְלִיקַח אֶת הַבְּרִכּוֹת מִעֲשִׂי כִיּוֹן דִּהֶאֱבֹת הִיָּה לָהֶם דִּין ב"נ, אֲבָל יַעֲקֹב בַּעֲצֻמוֹ וְדֹאִי יֵצֵא מִכָּלִל ב"נ דְּכְתִיב יַעֲקֹב חָבֵל נָחֲלָתוֹ, וְלִכּוֹן כִּיּוֹן דְּגִזֵּל עֲכו"ם מוֹתֵר הוֹתֵר לּוֹ לְקַחַת בְּרִכּוֹתָיו שֶׁל עֲשִׂי עִי"ש.

וְאִיתָא בַּמִּסְכָּת סוּכָה (דף כ"ט:) דְּלוּבֵל הַגְּזוּל פִּסּוּל, וְהַטַּעַם אִיתָא (דף מ"ג.) דְּכְתִיב וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן וְגו', מִשְׁלָכֶם

וּבַסֵּפֶר מִשְׁנַת דִּר' עֲקִיבָא (דף ל.) תוֹס' ד"ה מִתּוֹךְ כְּתַב לִיִּישָׁב, עִפְי"מ שֶׁהִבִּיא הַמַּג"א (ס' תְּרִל"ז-ס"ק"ג) שִׁטַּת הִירָאִים (בִּירָאִים הַשֵּׁלם ס' חכ"ב) דַּאֲף לְמַד' דְּגִזֵּל עֲכו"ם מוֹתֵר מ"מ לֹא מְקַרִי לָכֶם עִי"ש, א"כ שְׁפִיר אִיצְטְרִיךְ קָרָא לָכֶם, לְאֲסוּר הִיכָא דְּגִזֵּל הִד' מִינִים מַעֲכוּ"ם, דְּמַצְהֲב"ע לֹא הוּי כִיּוֹן דְּגִזֵּל עֲכו"ם מוֹתֵר, וְעַכ"ז אִינוּ יוֹצֵא מִשּׁוּם דְּל"ה לָכֶם עַכ"ד, [וְכ"כ בַּסֵּפֶר יִשׁוּעוֹת יַעֲקֹב או"ח (ס' תְּרִל"ז), וּבַסֵּפֶר נֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן (פִּרְשֵׁתָא אִמּוּר), וּבַסֵּפֶר יִשְׁמַח מִשָּׁה (פִּרְשֵׁתָא בְּרַאשִׁית)], וְהֶרְמִב"ן בְּמַלְחָמוֹת (שם) כְּתַב לִיִּישָׁב קוּשֶׁת הַתּוֹס', דַּאֲצִטְרִיךְ קָרָא לְמַעַט גִּזֵּל עֲכו"ם, דַּאֲפִילוּ לְמַד' דְּס"ל גִּזֵּל עֲכו"ם מוֹתֵר מַה"ת, וְלִיכָא מִשּׁוּם מַצוּה הַבָּאָה בְּעִבְרִיָּה, מ"מ אִימַעַט לְמַצוּה מִשּׁוּם לָכֶם עִי"ש.

וְאִיתָא בִּירוּשְׁלַמִי חֲלָה (פ"א ה"ה) וּבִשְׁבַת (פ"ג ה"ג), מַצָּה גְזוּלָה אֲסוּר לְבָרֵךְ עֲלֶיהָ, אִמַּר ר' הוֹשִׁעִיא עַל שֵׁם וּבּוֹצֵעַ בְּרַךְ נֶאֱזָן ה' (וְזָה גְזוּל וּמִבְרַךְ עֲלֶיהָ נֶאֱזָן ה'), א"ר יוֹנָה הִדָּא דְתִימַר בְּתַחֲלָה (קוֹדֶם שְׁקִנְיָה בִּיאוּשׁ וְשִׁינּוּי), אֲבָל בְּסוּף (לְאַחַר שְׁקִנְיָה מִבְּרַךְ עֲלֶיהָ), דְּמִים הוּא חֵיב לּוֹ (שְׂאִין לּוֹ עֲלִיוּ אֵלָּא לְשֵׁלֶם הַדְּמִים אֲבָל הַמַּצָּה עֲצָמָה כְּבֵר קִנְיָה וְהָרִי הִיא שְׁלוֹ), ר' יוֹנָה אִמַּר אֵין עִבְרִיָּה מַצוּה (כָּל שְׂבָא ע"י עִבְרִיָּה אֵינָה מַצוּה, וְאֵין לּוֹ לְבָרֵךְ עֲלֶיהָ), ר' יוֹסִי אִמַּר אֵין מַצוּה עִבְרִיָּה (דְּכָל שְׂהוּא מְקוֹם מַצוּה אֵין הַעֲבִירָה מַעֲכָב מִלְּבָרֵךְ עֲלֶיהָ), א"ר אֵילָא אֵלָּה הַמַּצּוֹת, אִם עֲשִׂיתָן כְּמַצּוֹתֵן הֵן מַצּוֹת, וְאִם לֹא (אֵלָּא שְׂבָא לִידָךְ ע"י עִבְרִיָּה) אֵינָן מַצּוֹת (וְכִר' יוֹנָה הוּא דְס"ל שְׂאִין מְבָרְכִין עַל מַצְהָב"ע) עִי"ש, וּכְתַב בְּס' חֲתָן סוּפֵר (עֵרֶךְ מַצְהָב"ע), דְּעִיקֵר הִילְפּוֹתָא דְּפַסְלִינָן מַצְהָב"ע בְּכָל מַצּוֹת הַתּוֹרָה מִהֵאֵין קָרָא יִדְעִינָן עִי"ש, וּמוֹכַח מִכָּאן דְּמַצּוּה הַבָּאָה בְּעִבְרִיָּה הוּא מְדֹאֲרִייתָא.

וְאִיתָא בַּמִּסְכָּת יְבָמוֹת (דף ע"א:), אִמַּר רַבָּה בְּרַי יִצְחָק אִמַּר רַב, לֹא נִיתְנָה פְּרִיעַת מִילָה לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ, שְׁנֵאֲמַר (יְהוֹשֻׁעַ ה"ב) בַּעַת הָהִיא אִמַּר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לָךְ חֲרֻבוֹת צוּרִים וְשׁוּב מִלֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית, וּפְרִיךְ, וְדִלְמָא הֵנָּךְ דֵּלָא מִהוּל דְּכְתִיב (שם פִּסּוּק ה') כִּי מוֹלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצֵאִים וְכָל הָעָם הַיְּלֹדִים בְּמִדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ, וּמִשְׁנֵי א"כ מֵאֵי שׁוּב (דְּמִשְׁמַע דִּימָנָא אַחֲרִיתָא) אֵלָּא לֹא ש"מ לְפִרְיעָה וְכו' עִי"ש.

וְאִיתָא בַּמְד"ר (פִּרְשֵׁתָא תַּצָּא פִּרְשָׁה ו-א) הַלְכָה, תִּינוּק שְׁנוּלֵד כְּשֶׁהוּא מִהוּל מַהוּ שִׁיָּהּ מוֹתֵר לְמוֹל אוֹתוֹ, כֵּךְ שְׁנֵי חֲכָמִים, תִּינוּק שְׁנוּלֵד מִהוּל צִרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דֵם בְּרִית מִפְּנֵי בְרִיתוֹ שֶׁל אֲבָרָהָם, וּמִנֵּין אֵתָה לְמַד מִן הַתּוֹרָה, שְׁנֵאֲמַר הַמּוֹל יִמּוֹל יִלִּיד בֵּיתָךְ וּמִקְנֶתָ כֶּסֶף, ד"א הַמּוֹל יִמּוֹל אֵל תְּהִי קוּרָא בּוֹ אֵלָּא שְׁתֵּי מִילוֹת מִילָה וּפְרִיעָה עִי"ש.

וּכְתַב בַּסֵּפֶר כְּרַם חֲמֵד (שם) וּבַסֵּפֶר נֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן (שם), דִּהְנֵי ב' דְּרִשּׁוֹת פְּלִיגֵי בְּדִרְשֵׁתָא הַקְּרָא אֵלָּה הַמַּצּוֹת, דְּבִירוּשְׁלַמִי חֲלָה (פ"א ה"ה) אִיתָא, א"ר הִילָא אֵלָּה הַמַּצּוֹת אִם עֲשִׂיתָן כְּמַצּוֹתֵן הֵן מַצּוֹת וְאִם לֹא (אֵלָּא שְׂבָא לִידָךְ ע"י עִבְרִיָּה) אֵינָן מַצּוֹת, מִשּׁוּם דִּהוּי מַצְהָב"ע עִי"ש, [וְכֵן אִיתָא בִּירוּשְׁלַמִי מִסְכַּת שְׁבַת (פִּרְקֵי י"ב-י"ד)]

זה עשיו, הרי שהקדים הכתוב את יעקב לעשיו ומינה דיעקב הוא הבכור, וז"ש יעקב לעשיו מכרה כיום היינו מדכתיב תחילה ויקרא אלקים לאור יום דאקדמיה לדידיה והדר ולחושך קרא לילה שרומז על עשו עיי"ש.

ובספר חוט המשולש בפרשתן (שער אשר) הביא דבריו והוסיף דמ"ש המדרש ויקרא אלקים לאור יום על יעקב, משום דקשה למה לא הקדים הכתוב לילה ליום כבריייתו של עולם, דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר ברישא חשוכא והדר נהורא (שבת דף ע"ז), וא"כ הו"ל לומר ויקרא אלקים לחושך לילה ולאור קרא יום, אלא משום דרצה הכתוב לרמז על יעקב ועשיו לפיכך הקדים היום דקאי על יעקב שהוא בכור ליצירה.

אמנם איתא בבראשית רבה פרשה ג-ו) טעם אחר על שהקדים הכתוב את היום ללילה, דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אלא על הטובה שנאמר ויקרא אלקים לאור יום, ולחושך קרא אלקים לילה אין כתיב כאן אלא ולחושך קרא לילה עיי"ש, ופי' בנזר הקודש דאין כוונת המדרש דהו"ל ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא אלקים לילה, דלמה יכתוב ב' פעמים שם אלקים, אלא דקשיא ליה מדוע לא הקדים הכתוב חושך לאור כבריייתו של עולם.

וע"ז מתרץ דאי הקדים חושך ליום היה צריך להזכיר שם אלקים גבי חושך (דהול"ל ויקרא אלקים לחושך לילה וליום קרא אור) וז"ש דהקדים היום ללילה כיון דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, ונמצא לפי"ז דהבכור הקדים הכתוב יום ללילה כדי שלא יזכר שמו יתברך על הרעה, וא"כ תו ליכא להוכיח מינה דיעקב הוא הבכור, ושו"כ החוט המשולש דכלל זה דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אינו דבר השוה לכל, וכאשר הקשו המפ' ממה שנאמר בפר' במדבר (ג-א) ולקחת את הלויים לי אני ה' תחת כל הבכור בכני ישראל, אע"ג שהיה בזה רעה אל הבכורים שניטל העבודה מן הבכורים מ"מ כתיב אני ה' עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, עפ"מ ש"כ המפרשים דלכן נאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר אשר בראתיך, דאיתא במדרש תנחומא (פרשת תזריע אות ט'), לא יגורך רע, אמר רבי אלעזר בן פדת בשם ר' יוחנן, אין שמו של הקב"ה נזכר על הרעה אלא על הטובה, תדע לך שהוא כן, שבשעה שברא הקב"ה את האור ואת החושך וקרא להן שמות, הזכיר שמו על האור ולא הזכיר שמו על החושך, שנאמר ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה, הרי הזכיר שמו על האור, אבל כשבא לחשך, אינו אומר קרא אלקים לחשך לילה אלא קרא לילה עיי"ש, ולכן כיון דנמנו וגמרו דנוח לו לאדם שלא נברא משנברא כדאיתא בעירובין (ז"ג), תנו רבנן, שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו' עיי"ש, ולכן לא ייחס הקב"ה את בריאת האדם לעצמו לומר אשר בראתיך עכ"ד, עיין בכלי יקר, ומדרש יהונתן.

בשם רבי אילא], ובמסכת מגילה (דף ב:) ילפינן מקרא דאלה המצוות, דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עיי"ש, עפ"י ד' הגמ' הנ"ל דיהושע נצטווה על מצות פריעה, ובתוס' שם (ד"ה לא) הקשו דהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, וכיצד חידש יהושע מצות פריעה עיי"ש, ונמצא דאי נימא דמצוות פריעה יהושע תיקנה ולא ילפינן לה מהמול ימול, אז עכ"ל דהקרא דאלה המצוות איתא למצהב"ע דפסול מה"ת, ולא להא דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמנם אי דרשינן המול ימול למצוות פריעה ולא אמרינן דיהושע תיקנה, אז י"ל דמצהב"ע דרבנן, והקרא דאלה המצוות איתא דאין נביא רשאי לחדש דבר עיי"ש.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב בס' שערי שמים (שער י"ז), דאיתא בסנהדרין (נ"ז), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחותו אביו ואחות אמו ואשת אחיו אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (ולרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבוי) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתא ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, דכאשר התרעם יעקב על לאה על שהציגה עצמה כרחל, והיינו דחשש שנכשל באיסור שתי אחיות, על כך השיבה לו לאה דח"ו לא בא מכשול תחת ידך, ואמרה אביך קרא לך יעקב וענית קרא לך עשיו וענית, ולקחת הברכות בערמה, ולא חששת לגזול עכו"ם משום דס"ל דגזול עכו"ם מותר, דלכן צריכין קרא דלכם להוציא את הגזול, ולכאורה הרי י"ל דצריכין קרא למעט גזול משום דמצהב"ע הוא מדרבנן, אך ז"א דהלא מקרא אלה המצוות מוכח דמצהב"ע הוא מה"ת, ולפי"ז מצוות פריעה יהושע תיקנה ולא ילפינן לה מהמול ימול, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וממילא ליכא אצלנו איסור שתי אחיות ודו"ק.

ה) עוי"ל, עפ"מ ש"כ בספר ברית שלום לבאר הכתוב ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי, דהנה יעקב ועשיו היו מחולקין למי משפט הבכורה, לפי שיעקב נוצר בראשונה והיה הבכור ליצירה, ועשיו שיצא ראשונה היה בכור ללידה וכפירש"י משל לשפופרת שהנכנס ראשון יצא אחרון, אמנם יש להוכיח שהבכורה שייך ליעקב מהא דאיתא (בבראשית רבה פרשה ב-א), ויקרא אלקים לאור יום זה יעקב, ולחושך קרא לילה

אך י"ל דלכן אמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר אשר בראתיך, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים וכו' ומשה השיב להם כתיב בתורה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלום למצרים ירדתם כלום לפרעה השתעבדתם וכו' עיי"ש, הרי לן דלכן זכו בני ישראל להתורה ולא המלאכים, מחמת שהמלאכים לא היו במצרים, ולכן כתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

ואיתא במד"ר שמות (פרשה כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישינן הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח') איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"ה.

ובהואיל משה (שנת תשע"ו אות ע"א) כתבנו, דלכאורה יש להעיר, לפימש"כ הרבינו בחיי (פרשת משפטים) וז"ל, וע"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמטם את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכן טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואעפ"י שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחלה, והתערבם ביחד מטמטם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל וכו' עיי"ש, ועיין באבן עזרא (שמות כ"ג-ט"ט) שכתב וז"ל, והנה הוא מזיק על כן לא יאכל עכ"ל, וטעם זה לא שייך גבי מלאכים, ולפי"ז תקשי אמאי לא קבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר בחלב, הלא לגבייהו ליכא איסור בשר בחלב.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז שפיר י"ל דאצל המלאכים דלא שייך בהם טמטום הלב והיזק הגוף, י"ל דליתא לגבייהו איסור בשר בחלב, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז איסור דבשר בחלב הוא גזירת התורה, וגם להמלאכים אסור לאכול בשר בחלב.

ומעתה מובן דברי המדרש, דכשהתרעם יעקב על לאה שהכשילה אותו לעבור על איסור שתי אחיות, היה לה תירוץ נכון דהותר לה לעשות כן, ואמרה אביך קרא לך יעקב וענית

קרא לך עשיו וענית, משום דקנית הבכורה מיד עשו, יען דס"ל מדכתיב ויקרא אלקים לאור יום ואח"כ כתיב ולחושך קרא לילה, דלכן הקדים אור לחושך להורות דיעקב הוא הבכור, אך הרי י"ל דלכן כתיב ויקרא אלקים לאור יום משום דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, כדחזינן דלכן לא כתיב אשר בראתיך, אך ע"ז י"ל דלכן כתיב אשר הוצאתיך כדי שלא יהיה להמלאכים טענת בר מיצרא, ולכאורה הא בלא"ה לא שייך התורה להמלאכים משום שאכלו בשר בחלב, אך כיון דס"ל דרשינן טעמא דקרא ליכא איסור בשר בחלב להמלאכים, ומעתה דס"ל דרשינן טעמא דקרא, תו ליכא כאן איסור דשתי אחיות ודו"ק

(ו) עיי"ל, דאיתא ב' טעמים על שכהו עיני יצחק, (א) כדברי המדרש הנ"ל כדי שיטול יעקב את הברכות, (ב) כתב בספר פלח הרימון (כללי הספר כלל שני) וז"ל, שהיה מן הראוי שיהא יצחק נשחט ונשפך דמו, מפני שאיהו מגילגולא דאדם הראשון שנצטווה על אכילת עץ הדעת, כדכתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות וכו', וכשאכל מעץ הדעת גרם מיתה לכל העולם ושפך דמו של עולם, ושופך דם האדם באדם דמו ישפך לפיכך הוצרך למסור נפשו לטבח, ועל כן כהו עיניו דסומא חשוב כמת עיי"ש.

ולפי"ז אי אמרינן דאכילת עץ הדעת נחשב לאדם הראשון לחטא ונתחייב על כך, ומעתה י"ל דלכן כהו עיני יצחק, ולא משום שיבוא יעקב ויקבל הברכות, משא"כ אי נימא דאדם הראשון יש לו אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, אז לכן כהו עיני יצחק כדי שיעקב יקבל הברכות.

וכבר נתחבטו בה כל חכמי לב לבאר התמיה הנשגבה על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, שנצטווה על מצוה קלה אחת בלבד, מפרי העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו, והיתכן שלא עמד בה ועבר על מאמר פי ה' ואכל מעץ הדעת.

ובספר טירת כסף פרשת בראשית (דרוש ב') כתב, דיש להפך בזכותיה דאדה"ר, דבציורי נאמר לו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ולכן אדה"ר ס"ל דלא הוזהר רק על אכילה בלבד, וכיון דחזה סחטה ענבים ונתנה לו כדאיתא בבראשית רבה (פרשה י"ט-ח), לכן סבר דמותר לשתות דשתיה לאו בכלל אכילה עיי"ש.

ואיתא במסכת נדרים (דף ג"ב:), הנודר מן הענבים מותר ביין, משום דבנדרים אזלינן בתר לשון בני אדם, ובלשון בני אדם יין אינו בכלל ענבים עיי"ש, ולפי"ז י"ל דה"ה במה שנאסר על אדה"ר מפרי עץ הדעת לא נאסר רק הפרי עצמו שלא יאכל הענבים, אבל היין לא נאסר עליו, אך זה תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, אז שפיר י"ל דרק הפרי עצמו נאסר לו כדכתיב ומפרי עץ הגן לא תאכל ממנו, אבל היין לא נאסר עליו, משא"כ אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ י"ל דגם שתית היין נאסר לו, דגם היין נכלל בפרי עץ.

אך הר"ן בחידושי' עמ"ס סנהדרין (דף נ"ז) ס"ל דמהך דרשא דהתיר ממונם לישראל ילפינן דגזל עכו"ם מותר, וכ"ה שיטת היראים (סי' רנ"ה עמוד הדיינים) עיי"ש, וכן נקט בפשטות בכפתור ופרח (פ"ד) דהותר ממונם לגמרי לישראל, אלא שמחדש שם לחלק בין מטלטלין וקרקע עיי"ש, ועיי"ש בפרחי ציון מהגאון מהרי"פ פערלא (ס"ק ס"א) שהאריך בזה עיי"ש.

ולהלן בגמ' (סו) איתא, אמר רב יוסף, עמד וימודד ארץ ראה וגו', מה ראה, ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם, איתגורי איתגר אם כן מצינו חוטא נשכר, אמר מר בריה דרבנא לומר שאפילו מקיימין אותן אין מקבלין עליהן שכר וכו', ומסיק בגמ' אין מקבליים שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה, דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה עיי"ש.

וכתבו המפ', דנמצא לפי"ז דדין גזל עכו"ם אי מותר או אסור תליא בזה, דאי ס"ל גדול מצווה ועושה, י"ל דמה דכתיב ראה ויתר גוים היינו דהתירן שלא יהיו רק כאינם מצווים ועושים, ולא להא דהתיר ממונם וממילא דגזל עכו"ם אסור, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה גדול ממצווה ועושה, ליכא למימר שנענשו להיות כמי שאינם מצווים ועושים, שהרי גדול שאינו מצווה ועושה, ועכצ"ל דהתיר ממונם לישראל ומינה דגזל עכו"ם מותר עכ"ד.

ובספר משמרת אלעזר (מהרה"ג ר' שאול בראך ז"ל) ערך אורה ושמחה (אות י"ג) כתב וז"ל, ויש לתת טעם לדבר למה הנשים פטורות ממצווה יקרה הלזו, כי הנה אמרו חז"ל במסכת ע"ז (דף ג) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, וכתבו התוס' (ד"ה גדול), לפי שעל מה שהוא מצווה היצר הרע מסיתו בכל כחו שימנע מלעשותו, אבל בדבר שאינו מצווה עליו אין היצר הרע מסיתו כל כך עיי"ש, וידוע שיסורי אשה בהריון ולידה הם גדולים מאוד עד שהנביאים המשילו הצרות היותר גדולות לחבלי לידה, ומעתה אם תהיה האשה מצווה על פו"ר אז יסיתה היצר הרע שלא תנשא לאיש ובקל היתה מתפתית לשמוע בקולו מאחר שיש לה יסורים גדולים מזה, ולכן לא חייבה הקב"ה במצווה זו כדי שלא יהיה היצר הרע מסית אותה ויבוטל לגמרי מצות פו"ר עכ"ל.

ובספר חלק שמעון ערך עריות (דף ע"ה) הביא מתיקוני זוהר על המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ט"ז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וז"ל, ודא מחלוקת לשם שמים כגון רחל ולאחא, דדא בעא לאתחברא בבעלה ודא בעא לאתחברא בבעלה, ונטיל לון יעקב וקשיר לון ביה לתרווייהו, בגין דהוה קא מחשבת לאחא בלבה אם יעקב נטל לאחתי נטיל לי עשו חייבא, והכי קא חשיבת רחל כגוונא דא, בגין דא קוב"ה יהיב לון ליעקב תרווייהו ושזיב לון מההוא חייבא ואתחברו בצדיקא עכ"ל, נמצא שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, והוי מחלוקת שהיא לשם שמים ונתקיימה בסופו ונטל יעקב את שתייהן, דמאי הוי להו למיעביד, ליבטלו מפו"ר ולא להנשא לעשו וגם לא ליעקב, לא תוהו

ובזה יבואר דברי המדרש, דכאשר התרעם יעקב על לאה על שהציגה עצמה כרחל, והיינו דחשש שנכשל באיסור שתי אחיות, על כך השיבה לו לאה דח"ו לא בא מכשול תחת ידך, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, אך קשה מגלן דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וענתה בחכמתה ואמרה, ממך למדתי, שהרי מ"ט אביך קרית לך עשיו וענית, כי ידעת שראוי אתה שיחולו ברכות על ראשך דכן הוא רצון הקב"ה, שהרי מהאי טעמא כהו עיני של יצחק, דאי"ל דמחמת חטאו של אדם הראשון כהו עיניו, דס"ל דאין לחשוב על אדה"ר שום חטא, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ובלשון בני אדם יין אינו בכלל ענבים, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וממילא ליכא אצלנו איסור שתי אחיות ודו"ק.

זו עוי"ל, דבספר אמירה נעימה (בפרשתן) כתב, דהא דנטל יעקב הברכות מיצחק בערמה ולא חשש לאיסור גזל מעשיו, משום דעשיו יש לו דין נכרי, וס"ל ליעקב דגזל עכו"ם מותר עיי"ש.

ואיתא במסכת ב"ק (דף ל"ז), שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור, ושל כנעני שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, ופריך הגמ' (דף ל"ח), ממה נפשך אי רעהו דוקא דכנעני כי נגח דישאל נמי ליפטור, ואי רעהו לאו דוקא אפילו דישאל כי נגח דכנעני נחייב, א"ר אבהו אמר קרא עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח כיון שלא קיימו עמד והתיר ממונן לישראל, ר' יוחנן אמר מהכא הופיע מהר פארן מפארן הופיע ממונם לישראל עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה עמד) משמע דוקא בענין זה שנגח שור שלנו שור שלהם, ולמ"ד גזל עכו"ם אסור ניחא אבל למ"ד מותר קשה עיי"ש, ועיין במהרש"ל והמהרש"א ומהר"ם דס"ל להתוס' דילפינן רק לפטור תשלומין בשור שנגח, משא"כ שאר גזל עכו"ם אסור.

וכ"כ הנימוקי יוסף (דף י"ט. מדפי הר"ף) בהא דעמד והתיר וכו' דרק לענין נזקין דסברא היא אבל לשאר גזל אסור עיי"ש, ועיין בשיטה מקובצת שהביא בשם ר"פ, ואם תאמר מאי איריא בנגיחות אפילו בעלמא נמי, יש לומר דאית ליה דגזל העכו"ם אסור מוחשב עם קונוהו, והלכך על כרחך האי קרא לענין נזקין קאמר דסברא היא שיהא מותר בכהאי גונא עיי"ש, ובשיטה מקובצת על הגליון הביא מרבנו יהונתן שכתב וז"ל, עמד והתיר ממונם לישראל כלומר ראה שאכזרים ולב רע להם וחשודים על כל שהן מצווין משבע מצות וכש"כ שאינן מצירים בצרת אחיהם לפיכך קנסם הכתוב כדי שישמרו שווריהן עכ"ל.

ועיין ברמב"ם בהל' נזקי ממון (פ"ח ה"ה) שכתב וז"ל, שור של ישראל שנגח שור של נכרי בין תם בין מועד פטור, לפי שאין הגוים מחייבים את האדם על בהמתו שהזיקה והרי אנו דנין להם כדיניהן, ושור של נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, קנס הוא זה לגוים, לפי שאינן זהירין במצות אינן מסלקין הזיקן, ואם לא תחייב אותם על נזקי בהמתן אין משמרינן אותה ומפסדינן ממון הבריות עכ"ל, הרי דהותר ממון רק לענין תשלומי נזקין בלבד.

אכלו מצה מחדש, יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת דחדש, ומתריך דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור עיי"ש, חזינן מינה דעשה דלפני הדיבור לא אלימא מל"ת דלאחר הדיבור, א"כ נימא דלהכי ג"כ לא אלימא קודם מתן תורה דמהני קנין על דבר שלא בא לעולם, ולפי"ז איך מהני קנין הבכורה של יעקב עיי"ש.

אך המנחת חינוך (מצוה ש"ג בקומץ מנחה) כתב ליישב הקושיא דאמאי לא אכלו מצה מן החדש, לפימש"כ הבעלי תוס' (פי' ריב"א פרשת ראה), דבחדש איכא עשה ול"ת, דהיינו לאו הבא מכלל עשה, דכתיב ששת ימים תאכלו מצות מן החדש, ולא שבעה, ולכן לא דחי עשה דמצה לל"ת דחדש, דהלא מצה אינו אלא עשה, וחדש הוה עשה ול"ת, ואין עשה דוחה לתו"ע עכ"ד, ומעתה אין הכרח לומר דעשה דקודם הדיבור אינו דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, ולפי"ז שפיר י"ל דקודם מתן תורה מהני קנין על דבר שלא בא לעולם.

ואיתא במסכת יבמות (דף ה'), אלא איתא (דאמרין עשה דוחה ל"ת) מראשו דהך תנא, דתניא, ראשו מה תלמוד לומר (במצוה כתיב יגלה את כל שערו הרי ראשו בכלל למה לי דכתיב ראשו), לפי שנאמר תער לא יעבור על ראשו, שומע אני אף מצורע ונזיר כן, תלמוד לומר ראשו (דאי לאו דרבי קרא הו"א דלא ליקוף אלמא אשמעינן קרא דאחי עשה ודחי ל"ת ומהכא נפקא דעשה דוחה ל"ת), איכא למיפרך מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה, דאי לא תימא הכי הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה ליגמר מנזיר (בנזיר איכא ל"ת ועשה, תער לא יעבור על ראשו, קדוש יהיה גדל פרע), אלא מנזיר מאי טעמא לא גמרינן דאיכא למיפרך שכן ישנו בשאלה, ה"נ איכא למיפרך שכן ישנו בשאלה עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה שכן), וא"ת, וניגמר במה הצד מכהן ונזיר דלידחי בעלמא עשה את לאו ועשה, ובמסכת נזיר (דף נ"ח:) בטר דקאמר כהן ונזיר לא גמרינן מהדדי קאמר ובעלמא לא ילפינן מינייהו משום דאיכא למיפרך כדאמרן, פי' מה לנזיר שכן ישנו בשאלה, וכהן אינו שוה בכל, ותימה דאמאי לא ניגמר מינייהו במה הצד, וי"ל דעל מה הצד פרכינן כל דהו דאינו לא קולא ולא חומרא, ואיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שיש בהן איסור גילוח וכו', אבל קשיא נילוף מכהן ונזיר ומילה דדחיא צרעת דהוי עשה ול"ת וכו', ונראה דהוי כמו שני כתובים הבאים כאחד, דממילה וחד מהנך איכא למילף, נמצא חד דלא איצטריך עיי"ש, וכתב בספר מלא הרועים ערך עשה דוחה ל"ת (אות י"ט), דנמצא לפי"ז דלמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמד, שפיר ילפינן מכהן ונזיר ומילה דעשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ז:), בן עזאי אומר, נאמר מכשפה לא תחיה, ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת, סמכו ענין לו (סמך ענין המכשף לשוכב עם בהמה), מה שוכב עם בהמה בסקילה (דכתיב דמיהם בס וגמרינן לה מאוב וידעוני דכתיב בהו באבן יריגמו אותם דמיהם בס), אף מכשף בסקילה, אמר לו ר' יהודה (לא דריש סמוכין), וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה בסקילה (נוציא את זה מדין מיתות קלות לסקילה החמורה מכולן), אלא (מכלל ופרט אתה למד בסקילה), אוב וידעוני בכלל

בראה אלא לשבת יצרה, וא"כ מחוייבין הם בפו"ר, ולעשו לא היה אפשר להו להנשא ולכך נשאם יעקב, ואע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שזוכה חבירך, אמנם בשביל מצוה רבה שאני כמ"ש התוס' במסכת שבת (דף ד.) ד"ה וכי אומרים, ולכך היה מותר ליעקב לנשאם יחד השתי אחיות. וכל זה לא שייך אלא אי אמרינן שגם האשה חייבת בפו"ר, אבל אי האשה אינה חייבת בפו"ר אז יעקב שלא כדין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצוה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו עכ"ד.

ומעתה מובן דברי המדרש, דכשהתרעם יעקב על לאה שהכשילה אותו לעבור על איסור שתי אחיות, היה לה תירוץ נכון דהותר לה לעשות כן כדי להציל עצמה מליפול לידי עשוי, כי לצורך מצות פו"ר שהוא מצוה רבה אומרים לו לאדם חטא כדי שיוזכה חברך, אלא דאינה צודקת בזה דהרי אשה אינה מצווה על מצות פו"ר, ולכן ביקשה לאה להוכיח דאשה מצווה על מצות פו"ר, ואמרה ממך למדתי, שהרי אביך קרא לך יעקב וענית קרא לך עשוי וענית, ולקחת הברכות בערמה, ולא חששת לגזל עכו"ם משום דס"ל דגזל עכו"ם מותר, ומעתה ס"ל דאינו מצווה גדול ממצוה ועושה, וגם אשה מצווה על מצות פו"ר, ושפיר יש לומר חטא כדי שיוזכה חברך, וכדין אמרתי לך שאני רחל ודו"ק.

ח) עוי"ל, דבשו"ת הריב"ש (ס"י שכ"ח) הקשה דהיאך קנה יעקב הבכורה מעשיו, הא הוי דבר שלא בא לעולם שהרי יצחק היה חי אז, ותי' הריב"ש (ס"י רכ"ח) דקודם מתן תורה היה מועיל קנין בדבר שלא בא לעולם עיי"ש, והטעם דקודם מ"ת מהני קנין אף בדבר שלא בא לעולם מבואר בספר ישועות מלכו (בפרשת), עפ"י"מ שאמרו חז"ל במסכת ע"ז (דף ג.), אמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (ה' יתירה למה ל'), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, ושם בגמ' אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה עיי"ש, ומבואר מזה דעד שלא קיבלו בני ישראל את התורה בסיני לא נתבסס כל הבריאה, ועמודי שמים ירופפו ונתייראו שמא לא יתקיים העולם, וא"כ קודם קבלת התורה כל מהות הבריאה היה כדבר שאינו קבוע וכדבר שלא בא לעולם, שהרי עדיין היה תלוי ועומד אם יקבלו ישראל את התורה, ולכן באותה זמן אהני הקנין גם בדבר שלא בא לעולם, שהרי כל היקום לא היה קבוע וקיימי עכ"ד.

ובספר תולדות ישראל (פרשת תולדות אות י"ב) כתב להעיר, לפי"מ דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ז:), בשלמא למ"ד מושבות כל מקום שאתם יושבים משמע (ומושב דכתיב גבי חדש לאו לירושה וישיבה אתא), היינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקר לא אכול, אלמא אקרוב עומר והדר אכול, וכתבו התוס' (ד"ה אקרוב), בירושלמי מקשה, למה לא

מכשפים היו (וכבר חייב בהן הכתוב מיתה כדכתיב לא תחיה) ולמה יצאו (להזכירן בעצמן ולכתוב בהן סקילה), להקיש אליהן ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשף בסקילה, ולר' יהודה נמי ליהוי אוב וידעוני שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, א"ר זכריה, עדא אמרה (זאת אומרת) קסבר ר' יהודה שני כתובים הבכ"א מלמדין עיי"ש, וכתבו המפ' דמאן דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ומעתה אי אפשר למילף מאוב וידעוני, ובהכרח דס"ל דדרשינן סמוכין.

והבאנו מש"כ בספר יציב פתגם מש"כ בשם המהרש"ם, דדוקא צעירה לפני הבכירה היא דיש למנוע כיון דנשים אינן מצוות על מצוות פו"ר יש לה להמתין מפני כבוד אחותה הגדולה, משא"כ בבנים כיון שכל אחד לעצמו מצווה על מצות פו"ר מהיכי תיתי שישב בטל ממצוותו ויתעכב בשביל אחיו הגדול, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל דנשים חייבות בפו"ר, ולכן רצה לישא את רחל לפני לאה עכ"ד, וכיון דקיי"ל דנשים פטורות ממ"ע דפו"ר, ומשו"ה קיי"ל שלא להשיא הצעירה לפני הבכירה.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרין בגמרא מנא הני מילי (דנשים אינן מצווין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא, ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר' יצחק וכבשה כתיב עיי"ש,

וכתב בספר לקוטי סופר (מצות פו"ר דף ו' ע"ד מדפ"ס), דתלוי אי דרשינן סמוכים או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה מפו"ר משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, ודרשינן סמוכין דוכבשוה למה דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

ועל כן כשהתרעם יעקב על לאה על מה שהיא נכנסה במקום רחל אחותה, והגם די"ל שעשאה כן דהרי לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה, אך יעקב ס"ל דנשים מצווה על מצות פו"ר, וממילא אין להקפיד על זה, ע"ז אמרה לאה, ממך למדתי, דהרי אביך קרי לך עשו וענית, דקסברת דשפיר עשית במה שנטלת הברכות בערמה, משום דקנית הבכורה מעשיו, והקנין מהני אף שהוא דבר שלא בא לעולם, משום דקודם מ"ת מהני קנין בדבר שלא בא לעולם, ומינה דעשה דקודם הדיבור אלים מל"ת דלאחר הדיבור, ומעתה הטעם דבני ישראל לא אכלו מצה מחדש הוא משום דאין עשה דוחה לתו"ע, ומעתה ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ודרשינן סמוכין, ולפי"ז נשים פטורות מפו"ר, ומעתה לא היה ראוי לך להקדים את הצעירה לפני הבכירה ודו"ק.

ט) עוי"ל, דהבאנו מש"כ בשו"ת הריב"ש (סי' שכ"ח), דהיאך קנה יעקב הבכורה מעשיו, הא הוי דבר שלא בא לעולם שהרי יצחק היה חי אז, ות"י הריב"ש (סי' רכ"ח) דקודם מתן תורה היה מועיל קנין בדבר שלא בא לעולם עיי"ש, והטעם דקודם מ"ת מהני קנין אף בדבר שלא בא לעולם, כתב בספר ישועות מלכו, דכיון דהקב"ה התנה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, ומבואר מזה דעד שלא קיבלו בני ישראל את התורה בסיני לא נתבסס כל הבריא, ועמודי שמים ירופפו ונתייראו שמא לא יתקיים העולם, וא"כ קודם קבלת התורה כל מהות הבריא היה כדבר שאינו קבוע וכדבר שלא בא לעולם, שהרי עדיין היה תלוי ועומד אם יקבלו ישראל את התורה, ולכן באותה זמן אהני הקנין גם בדבר שלא בא לעולם, שהרי כל היקום לא היה קבוע וקיימי עכ"ד.

ובספר נחלת בנימין (מצוה ל"ו אות ז') העיר, בהא דאמרין דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית, דהיאך חל התנאי בשעת בריאת העולם, הרי בדיני התנאים צריך שיקדים התנאי למעשה, ואם הקדים המעשה לתנאי תנאי בטל ומעשה קיים כדאיתא במסכת ב"מ (דף צ"ד:), ואחז"ל דבמאמר ראשון נברא העולם, ובהכרח דהתנאי היה לאחר שכבר נבראו שמים וארץ, והו"ל מעשה קודם לתנאי ובכה"ג לא מהני התנאי עכ"ק.

ובספר אור תורה פרשת בראשית (אות ח') הביא מספר זרע אברהם לתרץ, עפי"מ דאיתא במסכת חגיגה (דף י"ב:) שהארץ מאמצעיתו נברא והיתה מתרחבת והולכת כשני פקעיות של שתי, וכ"ה במדרש בראשית רבה (פרשה ה-ח) דלכן נקראת ארץ שרצתה לעשות רצון קונה, וא"כ י"ל דמיד אחר שנברא טבור העולם (אכן השתיה שמשם הושחת העולם כמבואר במסכת יומא דף נ"ד:) התנה הקב"ה התנאי ושפיר חל התנאי על חלק העולם שהיתה מתרחבת והולכת דלגבה הו"ל תנאי קודם למעשה.

ובזה תירץ (שם אות ט') קושית המפ' בהא דניתנה תורה על הר סיני משום דאין לך הר שלא עבדו ע"ז כדאיתא במסכת ע"ז (דף מ"ח:), והקשו דא"כ מדוע לא ניתנה תורה על הר המוריה דנבנה עליו ביהמ"ק דבוראי לא נעבד בו ע"ז דא"כ היה אסור לגבוה, ולהנ"ל מבואר דהנה אמרו חז"ל דכפה הקב"ה הר כגיגית וכו', וביארו המפ' דהיינו משום התנאי שיחזור העולם לתוהו ובהו.

ומעתה מובן דמשו"ה לא ניתנה התורה בהר המוריה כיון שהתנאי לא חל רק על אותו חלק בעולם שהיה מרחיב והולך אחר התנאי, משא"כ הר המוריה מקום המקדש ששם הושחת העולם וכבר נברא קודם התנאי לא חל עליה התנאי, שהרי אצלה היה התנאי דלאחר מעשה, ולכן לא היה שייך לכפות את הר המוריה לאיים עליהם משום התנאי, שהרי באותו מקום לא חל התנאי, ולכן ניתנה התורה דווקא על הר סיני עיי"ש.

מלא שבע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות: ואיתא במדרש (מובא בספר נפש יהונתן), **ילמדנו רבינו, מהו לכבות את הנר בשבת בשביל חולה שאין בו סכנה, ותמוה שייכות השאלה לפסוק זה.**

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף כ"ט:), **המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים** (כגון פרסיים שהיה להם יום חג שאין מניחין אור אלא בבית עבודת אליהם שלהם), **ומפני לסטים** (שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו), **מפני רוח רעה** (הבאה עליו וכשאינו רואה נוח לו), **מפני החולה שיישן פטור, כחס על הנר** (שראוהו שמתקלקל וחס עליו וכבה את הפתילה), **כחס על השמן כחס על הפתילה חייב, ר' יוסי פוטר בכולן, חוץ מן הנר מפני שהוא עושה פחם** (בכיווי זה והוי מלאכה הצריכה לגופה).

ופריך הגמרא, **מדקתני סיפא** (כחס על הנר וכו') **חייב, שמע מינה רבי יהודה הוא** (דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב עליה, דכיבוי זה אין צריך לגופו אלא לצורך דבר אחר שלא תדלק הפתילה, ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושין אותו, וכיבוי של הבהוב פתילה שהכיבוי נעשה להאחז בו האור מהר כשירצה להדליקו), **רישא** (דפטור משום חולה) **במאי עסיקנא, אי בחולה שיש בו סכנה** (ומשום פקוח נפש שרי להו) **מותר מיבעי ליה, ואי בחולה שאין בו סכנה חייב חטאת מיבעי ליה** (הואיל ור' יהודה היא דלא פטר ליה משום דיאנה צל"ג), **ומשני, לעולם בחולה שיש בו סכנה, ובדין הוא דליתני מותר, ואידי דבעי למיתני סיפא חייב תני נמי רישא פטור, והדתני ר' אושעיא** (בהדיא אבל אסור) **אם בשביל החולה שיישן לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור, ההוא בחולה שאין בו סכנה ור"ש הוא** (דפטור ליה משום דיאנה צריכה לגופה) **עיי"ש.**

ובספר פני יהושע (ד"ה בגמרא) כתב **וז"ל, ויש לדקדק דהאי לישנא משמע דאי לאו האי דיוקא דסיפא ר"י היא הוי אתי ליה שפיר הא דנקט רישא פטור ולא קתני מותר, וע"כ היינו משום דהוי מוקי ליה בחולה שאין בו סכנה וכו"ש דאמר מלאכה שאצל"ג פטור, ולכאורה אפילו הוי מוקי לה בהכי אפי"ה הו"ל למתני מותר, דכיון דלר"ש מלאכה שאצל"ג פטור עליה ולא הוי אלא איסורא דרבנן, א"כ אפילו בחולה שאין בו סכנה יש להתיר לכתחלה משום צערא דגופא דבמקום צערא לא גזרו ביה רבנן, וכדמצינו גבי מפס מורסא דמשום צערא התירו לו חכמים אף לכתחלה, עיין במסכת שבת (דף ק"ז.) **עיי"ש.****

ובספר ראש יוסף (באופן הראשון) ביאר, **דהא דלא התירו לכתחלה מיירי היכא דאפשר בענין אחר כגון שיכול להוציא הנר מביתו לחוץ, אבל היכא דא"א בענין אחר אז בודאי מותר לכתחלה לכבות ככל איסורי דרבנן דרשינן בחולה שאין בו סכנה, או י"ל דמלאכה שאצל"ג חמור יותר דקרוב מאוד לאיסור תורה, דאם נתיר במלאכה שאצל"ג לא יבינו ויתירו אף בצריכה לגופה, משא"כ שאר איסורי דרבנן התירו בחולה שאב"ס עיי"ש.**

מבואר מזה דהך דאמרינן דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, א"ש רק להמ"ד דעולם מאמצעיתו נברא, דאז שפיר י"ל דחל התנאי שהתנה אחר שהתחיל בריאת העולם טרם שהיה מרחיב והולך, דהו"ל תנאי קודם למעשה דהתנאי קיים, משא"כ להמ"ד דעולם מצדדין נבראו, נמצא דהתנאי היה רק אחר שנברא העולם, ובכה"ג לא חל התנאי דהו"ל מעשה קודם לתנאי.

ובגליון ישראל סבא (גליון ס"ח דרוש לשבת חנוכה) כתב **השפע חיים זצ"ל, דזה אי העולם מאמצעיתו נברא או מן הצדדין נברא, תליא במחלוקת ב"ש וב"ה במסכת חגיגה (דף י"ב.), אי שמים נברא תחלה או הארץ נברא תחלה, דאיתא (שם) דבשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמחו מגערתו עיי"ש.**

ומבואר במד"ר בראשית (פרשה א-ט"ו) **דאמר רשב"י דשמים וארץ נבראו כאלפס וכסויה וכו' עיי"ש, ולכן למ"ד דהארץ נברא תחלה שפיר י"ל דתחילת הבריאה היה באמצע העולם, והיה מרחיב והולך עד שהקב"ה העמידה, משא"כ למ"ד דשמים נברא תחלה, וא"כ מיד בתחלה הוקף הארץ כמין כיסוי א"כ לא שייך לומר שהארץ היה מרחיב והולך, ולדידיה בהכרח צ"ל דמן הצדדין נברא העולם עיי"ש.**

ואיתא במסכת חגיגה (דף י"ב.), **שאל ר' ישמעאל את ר' עקיבא כשהיו מהלכין בדרך, אתה ששימשת את נחום איש גמזו כ"ב שנה שהיה דורש כל אתין שבתורה, את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן, אמר ליה וכו', את הארץ למה לי, להקדים שמים לארץ עיי"ש, הרי לן דאי ס"ל דרשינן את נקטינן דשמים נברא תחילה, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן את נקטינן דארץ נברא תחילה.**

ובספר נטיעות אדר (סי' כ"ד) כתב **דזה אי דרשינן את, תליא אי דברה תורה כלשון בני אדם, דבלשון בני"א רגילות הוא לומר את ול"ה יתורא כלל, ולכן למ"ד דברה תורה כלבנ"א לא דרשינן את, ולמ"ד לא דברה תורה כלשון בני"א דרשינן את דיתורא הוא עיי"ש.**

ומעתה יבואר היטב דברי לאה, דכאשר התרעם יעקב על שרימתה אותו ובשבילה לא יוכל לקחת את רחל מחמת איסור דשתי אחיות, וכדי לדחות סברתו, פתחה לאה ואמרה **דאין לך לחוש לזה, וממך למדתי, דהרי אביך קרי לך עשו וענית, דקסברת דשפיר עשית במה שנטלת הברכות בערמה, משום דקנית הבכורה מעשיו, והקנין מהני אף דהוא דבר שלא בא לעולם, משום דקודם מ"ת מהני קנין בדבר שלא בא לעולם, והטעם משום דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, ומינה דס"ל עולם מאמצעיתו נברא, וס"ל ארץ נברא תחילה, ולא דרשינן את, וס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וממילא ליכא אצלנו איסור שתי אחיות ודו"ק.**

בגחלת של עץ ומקשה הגמ' שפיר, משא"כ למאן דס"ל הבערה לחלק יצאת שפיר י"ל כמש"כ הפנ"י כיון דנאסרו מקודם אפילו באצל"ג לא יצאו מכלל איסורן ורק מחיוב מיתה פטריה רחמנא, ולפי"ז סברת הפנ"י הוא רק למאן ס"ל הבערה לחלק יצאת, משא"כ למ"ד ללאו יצאת אז אמרינן דגבי מלאכה שאין צריך לגופו ליכא איסור כלל עכ"ד.

ובהגהות מראה כהן (עמ"ס ביצה דף ב) כתב דמאן דס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדין ס"ל דהבערה ללאו יצאת, דלחלק אין צריך קרא דשמע מינה מבחריש ובקציר תשבות כמש"כ רש"י במסכת שבת (דף ע), ומאן דס"ל דאין מלמדין ס"ל הבערה לחלק יצאת עיי"ש.

וידוע פלוגתא הראשונים אי ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא או לקולא, דהרמב"ם ס"ל דאזלינן לקולא, והרשב"א ס"ל דאזלינן לחומרא, וכתב הרשב"א בתורת הבית (בית ד' שער א') דהרמב"ם דס"ל דספק מה"ת מותר, יליף לה מדאיתא בקידושין (ע"ג) דספק ממזר מותר וגלי שם קרא דספק מותר בכ"מ, והקשה הפר"ח (יור"ד סי' ק"י בכללי ס"ס כלל א') דהרי איתא (שם) דאיכא תרי קראי חד להתיר ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל, ובשלמא לשיטת הרשב"א דס"ל דבכה"ת ספיקא לחומרא ורק בממזר גילתה התורה להתיר, שפיר צריכין תרי קראי להתיר בכל גווני, אבל להרמב"ם דמכאן ילפינן דספיקא לקולא לכה"ת, א"כ הא הוי שני כתובים דקיי"ל דאין מלמדין עיי"ש, וכ"כ בס' פנים יפות פרשת שופטים (ע"ה"פ כי ממנו תאכל) עיי"ש, הרי דמאן דס"ל דספק מותר מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבאין כאחד מלמדין, ומאן דס"ל דספק אסור מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבכ"א אין מלמדין, דלכך כתבה התורה ב' כתובים להתיר בממזר בכל גווני, ומזה נדע דבשאר דוכתי בספיקא אזלינן לחומרא.

ונודע מש"כ הרמב"ן (פרשת תולדות כ"ו-ה) הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, ועמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל עיי"ש, והבאנו מש"כ בהגדה של פסח בית אהרן (דף נ"ד), דאי ס"ל ספיקא לקולא יש לומר כמש"כ הרמב"ן דבחוץ לארץ לא קיימו התורה ולכן נשא שם שתי אחיות.

ובזה יבואר המדרש, דכיון דכתיב מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת, ולכאורה הא יש איסור דשתי אחיות, וע"כ כמש"כ דבחו"ל לא קיימו התורה דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ושוב אמרינן דשני כתובים הבכ"א מלמדין, ואמרינן דהבערה ללאו יצאת, ולא אמרינן כסברת הפנ"י דגבי מלאכה שאצל"ג איכא איסור מה"ת, ומעתה אפשר דשרינן לכתחלה לכבות את הנר בשביל חולה שאין בו סכנה וכמש"כ הראש יוסף, ולכן נסתפק עכשיו בשאלה זו ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

מבואר מזה, דלר' יהודה דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, אינו רשאי לכבות את הנר אלא במקום פקוח נפש ולא בחולה שאין בו סכנה, משא"כ לר"ש דס"ל מלאכה שאצל"ג מותר מה"ת ורק חכמים גזרו בה, לדידיה יש להסתפק גבי חולה שאין בו סכנה, אי נימא דהוי היתר גמור ושרי לכבות אף לכתחלה, או י"ל דגם לחולה שאין בו סכנה אסור לכבות היכא דאפשר בענין אחר.

ובטעמא דמילתא דלא שרינן לכתחילה לכבות לחולה שא"ב סכנה, י"ל עפימש"כ בספר פני יהושע (עמ"ס שבת דף מ"ו:) דאע"ג דס"ל לר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור, מ"מ מודה דאסור מה"ת ורק ממלקות פטור, והטעם הוא דכיון דשבת במרה נצטוו ושם לא הוה ידעינן חילוק בין מלאכה הצריכה לגופה או שא"צ לגופה, א"כ אין סברא לומר דאח"כ שנצטוו במלאכת המשכן ומינה גמרינן דבעינן מלאכה הצריכה לגופה דומיא דמשכן, נפיק מכלל איסור לגמרי כשעושה מלאכה שא"צ לגופה, ודי לנו לומר שהתורה הוציאתו מחיוב מיתה וחייב חטאת, אבל האיסור תורה נשאר עיי"ש, ולפי"ז מובן הא דהחמירו לכבות לחולה לכתחלה אף דהוה מלאכה שא"צ לגופה, כיון דנשאר האיסור מה"ת.

אמנם הפנ"י (שם) מודה סברתו הנ"ל, מהא דאיתא במסכת שבת (דף מ"ב), למימרא דשמואל סבר לה כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, והא אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ, ואי ס"ד דסבר כר"ש, אפילו של עץ נמי (דהא לר"ש מלאכה שאצל"ג פטור עליה וכל כיבוי אינו צריך לגופו חוץ מעושי פחמין או מהבהבי פתילה) ע"כ קו' הגמרא, א"כ משמע להדיא דלר"ש דפוטר במלאכה שאצל"ג ע"כ מדאורייתא מותר לגמרי וליכא אלא איסורא דרבנן, דאי ס"ד דלאו אית ביה לא הוה מקשה הש"ס מידי, דנדיה דבריש פרק הנחנקין (סנהדרין דף פ"ד:), מחלק הש"ס בהכ"ג גופא בין שגגת לאו לשגגת כרת, מ"מ במזיד ובמתכוון לא שייך לחלק בין איסור לאו לאיסור כרת, ומתוך כך חזר מדבריו וס"ל דאע"ג דקודם לכן היה חייב ג"כ על מלאכה שא"צ לגופה, מ"מ אח"כ כשנסמכה למלאכת המשכן הותרה לגמרי עיי"ש.

ובספר חמדת ישראל קונטרס דרך חיים (סי' ר' אות א') כתב לקיים דברי הפנ"י, דאיתא במסכת שבת (דף ע), דשמואל ס"ל כר' יוסי דהבערה ללאו יצאת עיי"ש, וא"כ פשיטא דבהבערה בא"צ לגופה ליכא גם איסורא, כיון דגם בצריך לגופה ליכא אלא לאו, ומדאסמכה קרא דאיסור הבערה למלאכת המשכן א"כ ע"כ דבאין צריך לגופה ליכא איסורא כלל, ועוד כיון דס"ל הבערה ללאו יצאת א"כ אינו בכלל לא תעשה כל מלאכה ולא נאסרה מקודם כלל, וא"כ שפיר אמרינן דלא אסרה תורה הבערה אלא דומיא דמלאכת המשכן אם הוא מלאכת מחשבת, ומעתה כך הוא קושיה הגמ', דע"כ דשמואל ל"ל כר"ש, דאי ס"ל כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור ואינו חייב בכיבוי אלא על מנת להבעיר, א"כ גם כיבוי אינו אלא לאו, וא"כ באצל"ג ליכא איסור תורה כלל ואמאי אינו מתיר